

ПРОТИПРАВНА ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Попова Лілія Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту Харківського національного університету будівництва та архітектури

Acest articol analizează problemele de asigurare a securității economice a activităților antreprenoriale în Ucraina și examinează principalele tipuri de încălcări ale legislației economice. Se identifică factorii care împiedică dezvoltarea economică a țării și sunt indicate principalele caracteristici care determină securitatea economică. Articolul subliniază faptul că securitatea economică a oricărui stat și a entităților individuale de afaceri este imposibilă fără un sistem de măsuri de executare în domeniul politicii economice. În plus, se propune răspunderea juridică pentru infracțiunile economice.

Cuvinte cheie: securitate economică, activitate comercială, crime și infracțiuni economice, responsabilitate juridică.

В данной статье рассматриваются вопросы обеспечения экономической безопасности предпринимательской деятельности в Украине и исследуются основные виды нарушений экономического законодательства. Определяются факторы, сдерживающие экономическое развитие страны и указываются основные признаки, определяющие экономическую безопасность. В статье подчеркивается, что экономическая безопасность любого государства и отдельных субъектов предпринимательской деятельности невозможна без системы мер соблюдения законодательства в области хозяйственной политики. Кроме того, предлагаются направления правовой ответственности за совершение экономических преступлений.

Ключевые слова: экономическая безопасность, предпринимательская деятельность, экономические преступления и правонарушения; правовая ответственность.

In this article the author examines the issue of ensuring the economic security of entrepreneurial activity in Ukraine and examines the main types of violations of economic legislation. The author defines the factors constraining the economic development of the country and indicates the main features that determine economic security. In the article, the author emphasizes that the economic security of any state and individual business entities is impossible without a system of compliance with legislation in the field of economic policy. In addition, the author suggests ways to increase legal liability for committing economic crimes.

Key words: economic security, entrepreneurial activity, economic crimes and offenses; legal liability

Вступ. У процесі створення європейської інтеграції самозбереження та прогресивний розвиток України як суверенної держави багато в чому залежить від здійснення ефективної політики щодо захисту її національних інтересів.

Але з розвитком євроінтеграційних процесів та ускладнення ситуації на сході країни економіка нашої держави піддається впливу як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, що підвищує увагу до проблем економічної безпеки.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Основною базою для гармонійного розвитку України, її окремих регіонів та окремих підприємств є проведення політики економічної безпеки. Саме тому проблемним питанням забезпечення безпекового середовища діяльності підприємницьких структур в нашій країні присвячені праці таких вчених як О.М. Бандурка, О.І.Баранівський, М.І.Геєць, Б.В.Губський, М.М.Єрмошенко, М.І.Камлик, М.О.Кизим, Г.Б.Козаченко, М.В.Куркін, В.І.Мунтіян, В.Д. Понікаров та багатьох інших. Однак, чимало проблем, пов'язаних з впливом окремих факторів на економічну безпеку підприємницьких структур поки що залишаються не розв'язаними.

Мета даної роботи полягає у дослідженні впливу протиправної підприємницької діяльності на стан економічної безпеки як окремих підприємств, регіонів, так і держави в цілому.

Виклад основного матеріалу. Стаття 17 Конституції України зазначає, що забезпечення економічної безпеки держави є однією з найважливіших функцій нашої держави [1]. Український центр економічних і політичних досліджень визначає економічну безпеку як наявність у державі достатніх можливостей для забезпечення репродукції виробничого потенціалу в усіх формах докладання суспільно-корисної праці, а також для забезпечення стабільності суспільного ладу, суверенної держави, її спроможності формувати та здійснювати внутрішню і зовнішню політику, наявності в державі достатнього потенціалу для забезпечення надійних гарантій щодо зовнішніх загроз.

О.М. Бандурка визначає економічну безпеку як стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнації її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення цілей розвитку [2].

Розглядаючи це питання у більш широкому сенсі, українські науковці акцентують увагу на тому, що сутність економічної безпеки полягає в нормальному функціонуванні економічної системи взагалі, у можливості нормальної роботи внутрішньої економічної системи та безболісному включенні її до світової економічної системи [3].

В нинішніх умовах Україна знаходиться у складному військово-політичному та соціально-

економічному становищі, що стримує економічний розвиток країни. Такими факторами є:

- проведення антитерористичної операції на сході України та анексія Криму;
- значна диференціація доходів населення та високий рівень бідності частини населення;
- недостатня стимулююча роль заробітної плати, яка ще не стала чинником розвитку суспільного виробництва;
- непрозорі схеми розрахунків, що призводять до утворення потужних каналів неконтрольованого перерозподілу доходів;
- високий рівень корупції у державі;
- недосконала бюджетна політика та слабкість бюджетного планування;
- недостатня роль малого підприємництва і його незначний внесок у розвиток економічної держави;
- низька ефективність інвестиційних результатів, незахищеність прав кредиторів та інвесторів, майна власників від рейдерських захоплень;
- неефективне та непрофесійне корпоративне управління;
- слабкість фондового та страхового ринку, недостатня стійкість установ фінансово-банківської системи;
- несприятливий інвестиційний клімат, що стримує залучення інвестицій та гальмує формування ресурсів для проведення структурної перебудови економіки, підвищення її ефективності та конкурентоспроможності.

Основною рисою економічної безпеки країни є здатність національної економіки зберігати та швидко поновлювати нормальний рівень суспільного відтворення в умовах кризового стану зовнішнього та внутрішнього характеру.

Основними ознаками, що визначають економічну безпеку держави є:

- здатність до саморозвитку – можливість самостійно захищати національні інтереси, можливість вибору власної унікальної моделі розвитку, здійснювати ефективну інвестиційну та раціональну інноваційну політику, розвивати інтелектуальний потенціал країни;
- економічна незалежність – самостійне формування національної економічної політики, оптимальне державне регулювання економіки та здійснення ефективного контролю над

власними ресурсами, спроможність використувати власні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у зовнішньоекономічній діяльності;

– стійкість і стабільність – забезпечення міцності і надійності всіх елементів економічної системи, створення гарантій для ефективної господарської діяльності та захист усіх форм власності.

Під господарською діяльністю розуміють діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт та надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. А як відомо, суспільне виробництво є однією з найскладніших сфер людської життєдіяльності.

Загальними принципами господарювання, визначеними у Господарському кодексі України, є:

– забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;

– свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;

– вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України;

– обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави;

– захист національного товаровиробника;

– заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини [4].

Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями.

Основними принципами підприємницької діяльності є:

– вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності;

– самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників

і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;

– вільний найм працівників підприємцем;

– комерційний розрахунок та власний комерційний ризик;

– вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;

– самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд [4].

При чому, підприємництво в Україні може здійснюватися в будь-яких організаційних формах на вибір підприємця.

Проведення політики економічної безпеки в демократичному суспільстві передбачає пріоритет економічної безпеки, перш за все, окремої людини та верховенства права щодо її реалізації. Тому реалізується політика економічної безпеки тільки у тісному взаємозв'язку з політикою соціального захисту населення нашої держави. Тобто вирішення завдань оцінки та моделювання економічної безпеки країни в цілому, різноманітних підприємницьких структур та окремих індивідів пов'язано з проблемою вибору системи критеріїв, які б адекватно відображали існуючий стан економіки держави в конкретний момент часу. А кінцевою метою створення національної системи економічної безпеки є забезпечення захищеності інтересів усіх суб'єктів економічної системи на всіх її рівнях, починаючи від окремого громадянина, закінчуючи суспільством у цілому.

При цьому треба розв'язати дуже складну колізію. Адже більшість ресурсів, необхідних для реалізації проблем глобальної економічної безпеки в межах держави знаходиться у розпорядженні окремих підприємницьких структур, а відповідальність за їх ефективне використання в інтересах суспільства покладається на державний апарат. Тому узгодження інтересів держави та її підприємницьких структур в процесі вирішення цієї проблеми треба здійснювати на підставі взаємовигідного співробітництва, що

дозволить економічній системі нашої держави не тільки вийти з кризового стану, а й забезпечити належний рівень її безпеки.

При цьому зміцнення економічної безпеки держави потребує усвідомлення національних інтересів як у межах нашої країни, так і в зовнішньоекономічних відносинах. Адже саме національні економічні інтереси повинні визначати зміст і напрями діяльності системи економічної безпеки. А діяльність суб'єктів економічної безпеки, яка поширюється на відносини між державою, окремими регіонами країни, підприємствами та окремими громадянами, а також на міждержавні економічні відносини, повинна здійснюватися лише з урахуванням усіх глобальних міжнародних інтересів.

На сьогоднішній день однією з важливих функцій держави в системі забезпечення та підтримки економічної безпеки вважається правотворча, що формує систему законів, положень та інших нормативно-правових актів, які регулюють підприємницьку та юридичну діяльність. Адже, економічна безпека будь-якої держави та окремих суб'єктів підприємницької діяльності є неможливою без системи заходів дотримання законодавства у галузі господарської політики. Радикальні реформи, що сьогодні проводяться в Україні, як свідчить статистика, супроводжуються криміналізацією суспільства та зростанням злочинності, особливо в економічній сфері. При цьому, сьогодні економічні злочини значно відрізняються від тих злочинів, які були притаманні економіці колишнього СРСР. Якщо раніше злочини, які скоювалися у господарській сфері були досить простими, то у теперішній час злочини, особливо у банківській сфері та сфері зовнішньоекономічної діяльності, набули інтелектуального характеру. І якщо кримінальні злочини здебільшого знаходяться на поверхні, то виявити протиправну підприємницьку діяльність можна лише через великий проміжок часу. Саме тому така протиправна діяльність у сфері підприємництва завдає найбільшу шкоду національній економічній безпеці нашої держави.

З точки зору теорії та юридичної практики у протиправній підприємницькій діяльності можна виділити адміністративні проступки (правопорушення) і кримінальні злочини, що визначає ту чи іншу міру відповідності.

До адміністративних проступків (правопорушень) відносять протиправні винні (навмисні або необережні) дії чи бездіяльність, що не є суспільно небезпечними, за які законодавством передбачена адміністративна відповідальність, якщо за ці порушення не передбачено кримінальної відповідальності [5]. Суб'єктами адміністративних правопорушень можуть бути не тільки фізичні, але й юридичні особи. Тому з урахуванням різноманітності та специфіки протиправної підприємницької діяльності адміністративна відповідальність встановлюється не лише Кодексом України про адміністративні правопорушення, але й іншими нормативно-правовими актами господарського, трудового та цивільного законодавства.

Якщо ж протиправні умисні діяння у сфері підприємництва власників або інших посадових осіб за своїм характером передбачають кримінальну відповідальність, визначену винятково кримінальним кодексом України [6] з точки зору юридичної науки, вони вважаються злочинами.

Але, на думку автора, така класифікація протиправної підприємницької діяльності не відповідає її аналізу з точки зору економічної безпеки. З цієї позиції варто поділити всі протиправні діяння у підприємницькій сфері на економічні злочини та проступки, поклавши в основу такої класифікації критерій ступеня економічної шкоди таких діянь, які визначаються внутрішнім змістом та витратами як для певного суб'єкта підприємницької діяльності, так і для економіки регіону або держави в цілому.

З цієї точки зору основною ознакою злочину у сфері підприємницької діяльності є спричинення підприємству, економіці регіону або держави таких втрат, що руйнують їх стан, або позбавляють їх можливості виконувати свої статутні завдання або функції, покладені на них Конституцією України та чинним законодавством.

Таким чином, злочини у сфері підприємницької діяльності є формою економічних правопорушень, що є наслідками умисних дій, які мають суспільно небезпечний характер та призводять до загальних втрат, що руйнують стан суб'єкта господарювання, економіку регіона або держави в цілому та унеможливають ви-

конання ними своїх статутних цілей та функцій, передбачених законодавством України.

Ознаками ж економічних проступків у сфері підприємництва можуть бути будь-які дії стосовно суб'єкта підприємницької діяльності, які мають наслідком часткові втрати і збитки, що не руйнують його стан, не перешкоджають йому реалізувати свої статутні завдання та майже не завдають ніякої шкоди економіці регіону або держави.

Основними сферами протиправних діянь у сфері підприємництва є:

- 1) порушення прав власності;
- 2) порушення права на підприємницьку діяльність;
- 3) порушення у сфері управління (менеджменту).

І якщо усвідомити, що ядром усієї системи економічних відносин є відносини власності, то однією з найбільших загроз економічній безпеці суб'єктів підприємницької діяльності є правопорушення, що виникають у зв'язку з приводу незаконного привласнення матеріальних благ. Правопорушення проти власності, перш за все, сьогодні пов'язані з незаконним привласненням майна суб'єктів підприємницької діяльності: шахрайством, вимаганням та рейдерством.

Найбільших успіхів в економічній діяльності у теперішній час досягають ті країни та підприємства, які орієнтовані на використання високих технологій, залучення освічених фахівців та провідних вчених. Тобто, головним фактором розвитку підприємництва стають творчість, наука, освіта, а не ті об'єкти, де безпосередньо здійснюється виробництво матеріальних благ. І на перший план висуваються не власність на засоби виробництва, а інтелектуальний капітал. Тому серйозну загрозу економічній діяльності підприємств сьогодні створюють злочини проти інтелектуальної власності, до яких відносять:

- 1) порушення авторського права та суміжних прав;
- 2) порушення прав на об'єкти промислової власності;
- 3) незаконне використання товарних знаків та інші.

Отже, на нашу думку, доцільно значно підвищити дисциплінарну, матеріальну, адміні-

стративну, господарсько-правову та кримінальну відповідальність за скоєння економічних злочинів, зокрема за порушення прав власності (особливо інтелектуальної) в процесі здійснення підприємницької діяльності.

Висновки:

а) проведення ефективної політики економічної безпеки в процесі організації та проведення підприємницької діяльності є важливою умовою здійснення євроінтеграційних планів України та безпроблемного включення вітчизняної економіки до світової економічної системи;

б) значну загрозу розвитку підприємницької діяльності в нашій країні становлять економічні злочини, що все більше набувають інтелектуального характеру, серед яких найбільш загрозливими є ті, що спрямовані на порушення прав власності;

в) пропонується значно підвищити правову відповідальність за скоєння економічних злочинів, пов'язаних з порушенням прав власності, особливо інтелектуальної.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Бандурка О.М. Основи економічної безпеки: Підручник / О.М. Бандурка, В.Є.Духов, К.Я.Петрова, І.М.Червяков. – Харків: Вид-во Нац.ун-ту внутр.справ, 2003. – 236 с.
3. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / За ред. В.М.Гейця: Монографія. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
4. Господарський кодекс України : кодекс від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page?text=%EF%B3%E4%EF%F0>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qdpro.com.ua/document/12062>
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року зі змінами та доповненнями / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>